

VAKIF KÜLTÜR VARLIKLARININ KORUNMASI VE YAŞATILMASI SÜRECİNDE KAYNAK SORUNLARI

Yrd.Doç.Dr.Kemal ÇORAPÇIOĞLU

Çok değişik yapı türlerini içeren Vakıf Kültür Varlıklarının, Ülkemiz kültür değerleri içinde büyük bir yer teşkil ettiği ve buna paralel olarak büyük sorunlara sahip olduğu bilinmektedir. Gene ülkemizde büyük sorunların büyük mali kaynaklarla çözüleceği inancı yaygındır. Böylesine karmaşık bir konuyu bir önyargı ile bu kavram arkasına itmek pek çok örnekte görüldüğü gibi yanıltıcı olmaktadır. Zira büyük ödeneklerle ele alınan bazı yapılarda dahi restorasyonların başarısız oldukları, restorasyonu yapan kurum tarafından ifade edilmektedir. Genel olarak herkesin katıldığı görüş tüm kaynakların kullanımında bazı eksiklikler ve aksaklıklar olduğudur.

Koruma ve yaşatmanın en büyük koşulu mali kaynaklar yaratabilmektir. Bunlar halihazır kaynaklara ilave olarak başka kaynaklardan aktarmalar yapmak şeklinde gruplandırılabilir ve politik desteğe ihtiyaç gösterir. Mali kaynakları mevcutlar ve potansiyel kaynaklar olmak üzere sıralayacak olursak;

- Vakıf Öz Kaynakları
- Bağışlar
- Oluşturulacak Fonlar
- Uluslararası Kuruluşların Katkıları

olarak dört grup oluşmaktadır.

Burada üzerinde durmak istediğim konu fonların oluşturulması olacaktır. Yıllardır ülke politikalarına egemen olan düşünceler kısa dönemde girdi sağlayacak sektörlerin desteklenmesini hedef almıştır. Sanayi ve turizm yatırımları bu düşüncelerle ön plana alınmış, ihracaat teşvik edilmiştir. Kültür varlıkları ise kısıtlı mali kaynaklarla yetinmek zorunda bırakılmıştır. Bu süreçte Koruma ve Yaşatma bilinç seviyesinin de eksikliği büyük kayıplara neden olmuştur. Biraz abartılarak söylenecek olursa turistlerin barınacağı büyük yatak kapasitelerine karşılık, yok olmuş bir tarihi çevre ortaya çıkmaktadır.

Vakıf Kültür Varlıklarının korunması amacıyla turizm gelirlerinden aktarılacak kaynaklarla fonlar oluşturulması büyük yararlar sağlayacaktır.

Dünyada ve Türkiye'de görülen hızlı değişimler sosyal, kültürel ve ekonomik değerleri de hızla etkilemektedir. Mimari de bu hızlı değişimlerden etkilenmekte ve yapılar sık sık kabuk değiştirebilen iskelet sistemlere dönüşmektedir. Tarımsal dönem uygarlıklarının masif yığma sistemleri bu değişim ve dönüşüme ayak uyduramamaktadır. Yeni projelerde taşıt yapının içinde yerini alırken, eski yapılarla boyut ve ölçek olarak yapı ve çevresi ile son derece uzlaşmaz haldedir. Değişen tüm bu değerler karşısında Vakıf Kültür Varlıklarının uyum ve uyumsuzluklarının ayrıntılı olarak gözden geçirilmesi gereklidir.

Vakıf kültür varlıklarının kullanımlarının gözden geçirilmesi; Bu husus yapı ve yapıya yakın çevresinin yaşatılması açısından ele alınarak günümüz koşullarına uyumsuzlukların asgariye indirilmesi hedeflenmelidir. Bugün en büyük sorun özellikle vakıf eserlerin yoğun olduğu eski kent merkezlerindeki trafikdir. Tamamen insan ölçeğinde planlanan bu bölgeler, bugün taşıtla beraber olmak durumunda ve artan yoğunluklara uyum sağlayamamaktadır. Bu bölgelerdeki çözüm arayışları geç kalınmış olmasına rağmen, imar planlarında yapılacak sıhhileştirme çalışmaları ile mümkün olacaktır. Bu bölgelere servis hizmeti veren bölge-

ler planlanmalıdır ve bu hususlarda yerel yönetimlerle işbirliği yapılması zorunluluğu vardır. Ulaşım sistemleri ile dolaylı olarak bütünleşmek bu eserlerin yaşatılmasında önemli bir husustur.

Yapı ölçeğinde ise günümüz koşullarına uyum sağlayamayan en önemli husus yapı donatımıdır. Isıtma, havalandırma ve aydınlatma günümüz yapılarında son derece önem kazanmış ve yapılarda yatay ve düşey düzlemlerde önlemler alınarak çözümler üretilmektedir. Özellikle ticaret merkezlerinde bu husus son derece önem kazanmaktadır.

Burada günümüz ticari, sosyal ve kültürel aktiviteleri göz önüne alınarak Vakıf eserlerinin güncel kullarımlarını değerlendirmek gerekecektir. Zira bir tarafta her türlü teknik donatımı ihtiva eden günümüz yapıları, diğer tarafta ise buna ayak uydurmakta güçlük çeken vakıf eserleri bulunmaktadır.

Halihazır kullarımlara bakıldığında, incelediğimiz sınırlı örneklerde son derece karamsar tablolar vardır. Kullanıcıların faydadan çok zararı bulunmaktadır. Bu duruma müdahale edilerek kullanım amacının yapıya uygunluğunun sağlanması ve kullanım için ödenen paranın bakım giderlerine aktarılmasını sağlayacak bir model yani "*bakım ve onarımını yapmak koşulu ile*" kullanmayı yaşama geçirmek gerekmektedir. Burada Kültür Bakanlığı ve Vakıflar Genel Müdürlüğü normları belirleyici ve denetleyici bir rol üstlenmelidir. Kullanıcıların eğitim ve bilinç düzeyleri, yapıya katkı seviyelerini belirleyici bir unsur olarak değerlendirilmeli ve yeterli değilse kullarımlarına imkan verilmemelidir.

Önemli konulardan biri de insan kaynaklarıdır. Restorasyon bakım ve onarım konularında yetişmiş uzman bir kadroya ihtiyaç vardır. Ustalık ülkemizde halen sadece ilkököl eğitimi ve usta-çırak ilişkileri üzerine tesis edilebilmektedir.

Restorasyon ve Yapı Meslek Liseleri ile Restorasyon Meslek Yüksek Okulu öğrencileri ve mezunları eğitimleri boyunca ve eğitim sonrası kendilerini büyük bir belirsizlik içinde görmekte ve büyük bir çoğunluğu uygulamadan kopuk bir eğitim görmektedirler.

Geleneksel yapı sanatlarının canlandırılmasında özellikle büyük şehirlerde Vakıflar, Kültür Bakanlığı ve Üniversitelerin birlikteliği, güçbirliği, eğitimin uygulamalı olmasına imkân verecektir.

Bu amaçla ahşap, taş, metal vb. dallarda uygulama merkezleri kurulmalı ve bu dallarda lonca sistemi güncelleştirilerek yaşama geçirilmelidir.

Malzeme Kaynaklarının Reorganizasyonu; Restorasyonlarda bugün en çok karşılaşılan sorunlardan biri malzeme teminidir. Geleneksel yapı malzemelerinin restorasyonlar dışında kullanım imkanlarının sınırlı olması bu malzemelerin üretim ve pazarlanması konusunda bir rekabet ortamı yaratmaktadır. Özellikle İstanbul'da taş ve tuğla temini görüldüğü kadarıyla problemlidir. İyi vasıflarda küfeki taş temini imkansızlaşmıştır. Eskiden pek kullanılmamış olmasına rağmen bugün Pınarhisar taşları kullanılmaya başlanmıştır. Bu konu bundan sonra da büyük bir sorun olarak gündemde kalacaktır.

Malzeme temini konusunda radikal önlemlerin alınması şarttır. İstanbul'daki eski ocakların hızlı kentleşmenin kurbanı olduğu bilinmektedir. Jeolojik etütler hızla yapılarak kaliteli taş ocaklarının oluşturulması için girişimler yapılmalıdır. Bu ocakların Vakıflar tarafından işletilmesi gerekmeyebilir. Ancak rezerv olanların temini ve Pınarhisar taşlarından pahalı olacağı için sübvansede edilmesi Vakıflarca desteklenmelidir.

İhale Sistemleri; Tüm kamu ihalelerinde olduğu gibi vakıf eserlerin restorasyonlarının ihale edilmesi enflasyonun yüksek oranlarda seyrettiği ülkemizde verimli, başarılı sonuçlar doğurmamaktadır. Serbest Piyasa değerlerini yakalayamayan birim fiat sistemleri ile kâr etmek durumundaki müteahhit firma büyük bir çelişki oluşturmaktadır.

Tenzilatlarla ihale alan firmanın yılın ikinci yarısındaki imalatlardan kâr edebilmesi ancak bazı şeylerin feda edilmesi anlamına gelir. Kültür bilinci bu noktada egemen olmalı ve bu konularda feda edilecek hiçbir kültür varlığımız olmadığını ifade etmeliyiz. Daha önce de değindiğimiz malzemelerde sağlanacak kalite ve normlar da beraberinde fiatlandırma istikrarını da beraberinde getirecektir.

Yapı Bakım ve Organizasyonları; Ülkemizde yeni yeni önem kazanmaya başlayan bu konu özellikle eski yapılar için son derece süratle çözüm beklemektedir. Bazen küçük sorunlar başlangıcında müdahale edildiğinde yaratılacak büyük problemleri çözmektedir. Özellikle yapı dış kabuğunu ilgilendiren temizlik, koruyucu uygulamaları, çatı, dere, oluk v.b. tenekecilik işleri sürekli olarak gözlenmesi gereken konulardır. Ayrıca bu kapsamda çevresel unsurların yapıyı nasıl etkilediğinin ölçülmesi, ölçüm ve denetimin sürekliliği ve belgeleme, yapıların eskimesinin denetlenebilmesi açısından önem taşımaktadır. Önemli büyük yapılar da sürekli bakım kadrolarının oluşturulması, küçük yapılarda ise bakım ve denetim ekiplerinin çalışmaları peyododik bir takvime bağlanmalıdır.

SONUÇ:

Vakıf eski eserlerin korunması ve yaşatılmasındaki başarı, kaynak sağlamak kadar kaynak kullanımının iyi yönlendirilmesi ile mümkün olabilecektir.

TARTIŞMA

Oturum Başkanı- Efendim, Sayın ÇORAPÇIOĞLU'na verdikleri bilgiler için teşekkür ediyorum.

Acaba bu konuda görüş bildirmek isteyen var mı?

Buyurun Hüseyin Bey.

Hüseyin SALEPCİ- Sayın Başkan, değerli misafirler; benim de Sayın ÇORAPÇIOĞLU'na katkı olabilir ümidiyle, arzım şu: Vakıf Kültür Varlıklarının Korunması, Yaşatılması Sürecindeki Kaynak Sorunları konusunda, öncelikle finansman sorununun geçmişten günümüze kadar ortada olduğu bir realitedir. Geçmişten geleceğe taşınmak zorunda olduğumuz, vakıf yoluyla meydana getirilmiş olan bu tarihî ve mimarî değeri haiz olan kültür varlıklarının, geleceğe taşınabilmesi için, öncelikle finansman sorununun halledilmesi gerektiği kanaatindeyim.

Ecdadımızdan, vakıf yoluyla meydana getirdikleri bu kültür varlıklarının, günümüze kadar gelenlerinin aşağı yukarı tamamı, hayrat vasfında olan gayrimenkul varlıklarımızdır. Ecdadımız, 100 sene, 200 sene, hatta 500 sene önce, bu meydana getirdiği varlığın, dünya durdukça yaşayabilmesi için gelirlerini göstermek suretiyle yaşamasını düşünmüş; ancak, geçmişteki geniş alanlara yayılan imparatorluk döneminden, bugünkü hudutlarımız içerisinde kalan bu varlıkların pek çok gelirleri, ülkemiz hudutları dışında kaldığı görülmektedir. Ancak, günümüzün anlayışı içerisinde, bunların restore edilip gelecek kuşaklara emanet edilmesi, büyük kaynak sorununu meydana getirmektedir.

Osmanlı İmparatorluğunun dağılması ve genç Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasıyla beraber, Vakıflar Genel Müdürlüğü katma bütçeli bir idare sistemi içerisinde düşünülmüş ve bütün bu vakıfların, mazbut vakıf adı altında tek bir çatıda toplanması sağlanmıştır. Devlet, bu kültür varlıklarımızın korunması, yaşatılması için, her yıl Hazine'den belli bir yardımı bütçe sisteminin içine koymak suretiyle, bu vakıf varlıklarının restorasyon ve onarımının yapılması suretiyle, geleceğe taşınmasını amaçlamaktadır. Ancak hep kitaplarda yer alan, hatta yasa maddelerine de girmiş olan, övünerek söylediğimiz "*bunlar ülkemizin mühürleridir, bunlar ülkemizin tapularıdır*" sözü gerçektir; ancak, her zaman iftiharla, göğsümüzü gere gere seyrettiğimiz bu varlıkların gelecek kuşaklara taşınması, finansman sorununun halledilmesiyle mümkündür.

Devletin, cumhuriyetin kuruluşundan bugüne kadar, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün, katma bütçe sistemi içinde yaptığı yardım ve katkı, kanaatimce fevkalade cılız olarak gözükmektedir. Bendeniz 27 yıldır Vakıflar Genel Müdürlüğü'ndeki hizmetim süresi içerisinde, bunları bizzat müşahade ettim.

Az önce, saygıdeğer hocamızın dialarında da gördük. Eğer devletimiz, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün, bütçe prensipleri içerisinde -hiçbir zaman katkısı yüzde 10'u geçmemiştir- bu katkıyı sağlamadığı sürece, bırakınız gelecek kuşaklara taşınmayı, sadece temellerini bile ayağa kaldırmak mümkün olmayacaktır.

Benim görüşüm ve katkım şöyle olabilir: Siyasî otorite, eğer bu kültür varlıklarımızı gelecek kuşaklara ciddi manada taşınmayı arzu ediyorsa, bunlara ciddi manada ve hakikaten bunların finansman sorunu konusunda ciddi bir yasal düzenleme yapması gerektiği kanatindeyim .

Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı- Teşekkür ederiz.

Buyurun Sayın CANTAY.

Prof.Dr.Gönül CANTAY- Efendim, arkadaşımız Kemal Bey'i tebrik ediyorum, güzel bir öneri getirdi. Kendisinin, benim üniversitemle böyle bir yaklaşım içinde olması da ayrıca kıvanç verdi.

Ancak, hep yapı, yapı dedi. Burada açıklık getirmek istiyorum. Şimdi, gerek Anadolu Selçuklu dönemi, gerekse Osmanlı dönemi, bunların arasındaki beylikler döneminde de, tek yapı çok nadirdir. Tamamen sosyal içerikli ve merkezi ibadet yapısı olan, cami olan külliyeler inşa edilmiştir. Biz Selimiye'yi tek bir cami olarak algılayamayız. Eğer öyle yaparsak, son derece hata etmiş oluruz. Süleymaniye, tek bir cami olarak algılanamaz. Hatta, Bizans'tan miras aldığımız Ayasofya'yı da algılayamayız; çünkü Fatih, onu bir Osmanlı Külliyesi düzenine getirmiştir, fonksiyonel yapılar katmıştır, etrafına yeni bir düzenleme yapmıştır. İşte bu noktada, yapıları bir fonksiyonel yapılar bütünlüğü içinde görmek zorundayız. Aksi takdirde bütünlüğü bozan gelişmeleri seyretmek durumunda kalırız. Nasıl seyrederez; örneğin, çok yakında geçen bir şey, Süleymaniye'nin avlu duvarı kenarından iki katlı otobüs, o dar eski Türk-İslâm Eserleri Müzesiyle, yani aşhane yapısıyla cami duvarı arasından geçemiyor ve buna itiraz ediliyor. İtiraz eden mimar arkadaşlardı, çok ilginç, ama, orası, o iki katlı otobüs için yapılmış bir yol değildi.

Bugün, Süleymaniye'de turist otobüslerinin girdiği alan, külliyenin dış avlusudur. Yani oraya araç sokamazsınız. Siz burayı bir bütün olarak, bütün yapılarıyla algılamak zorundasınız. Dışarıda bırakacaksınız, külliyenin, Medreselerinin dışında bir yerde araçlarınıza yer bulacaksınız ve siz o avluya, üstelik beton da dökemezsiniz, asfalt da dökemezsiniz. Özgün durumuyla o avluyu korumak zorundasınız. Değil iki katlı otobüs sokmak!...

Yani, bunların aydınlatılması, bilinmesi ve halkımızın bilinçlendirilmesi lazım.

Vakıf teşkilatında çok saygın, çok sevdiğim arkadaşlarım var. Biz, teşriki mesai ne zaman isteseler yapmaya hazırız, hiç bundan kaçan insan değiliz. Ben kendim için söyleyeyim, Anadolu kazan ben kepçe dolmuş bir insanım. Bunun gibi, yapılacak işlere çok spesifik konularda çalışmış kişiler olarak değil, kolektif bir meslektaşlar grubu olarak karar vermek zorundayız. Aksi takdirde, İstanbul'da bugün sarayın tepesinde yıkmaya çalıştığımız yapı gibi durumlar çok olacaktır. Tek yönlü kararlarla yapılırsa bu işler...

Birakin finansmanı; kaynağı sağladınız; ama, teknik elemanı ve bilgili uzmanı sağlamadığınız takdirde, sonuç almanıza imkân ve ihtimal yok. Uzman kişilerin oluşturacağı eğitim kurumlarına yönelmek ve ihtiyaç olan kadroyu oluşturmak lazım. Bunu yapabildiğimiz takdirde, zaten büyük yol kat etmiş sayılırız, kurtarma operasyonunda.

Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı- Buyurun efendim.

Prof.Dr.Örcün BARIŞTA- Hep maddî kaynaklar üzerinde ve finansman üzerinde ağırlıklı duruluyor gibi geldi bana. Tabii daha başındayız toplantının. Şu kitapçıkta da, aşağı yukarı 7 tane yine mali kaynakla ilgili tebliğ gördüm. Şimdi, Vakıfların mali bir sıkıntısı olduğu anlaşılıyor, bu olabilir. Yalnız, ben bir açıdan gireceğim işe, o da şu: Bugün, Vakıflara bağlı, Türkiyemizde pek çok anıt cami var. Bunlar, mahalli idareler tarafından onarılıyor, bunlara milyarlar harcanıyor. Mesela, Anadolu'da bütün kurulların en büyük sıkıntısı budur. Merkez Vakıflara sormadan, Vakıfların hiç haberi olmadan, ama vakıf eserini onarıyorlar ve paraları var, çok paraları var. Mesela, ben bundan 15 gün önce Çorum'daydım ve o canım Ulu Cami'nin minberinin kırmızıya boyandığını gördüm. Kırmızıya boyamışlar hem de, maalesef, kapı da aynı şekilde.

Şimdi, demek ki paralar var. Şimdi bir istirahatda bulunmak istiyorum ben, mimari tarihçi, restorasyon, sanat tarihçileri adına, para çok önemli belki; ama, para akıllı olan ellerde bir değerdir. Dolayısıyla, lütfen bu çalışmalarınızda, bizleri ihmal etmeyiniz. Size çok para sağlayan olur; ama, kullanamayacağınız yerlere gelebilirsiniz. Başka örnekler de verebilirim. Söz gelimi, Şarapsa Han, gösterdi Sayın Ayşıl Yavuz, ben Şarapsa Han'ın son onarımında muhalefet şerhi kullanmış bir kurul üyesiyim. Taban taşları sökülüyordu, yerine başka taş takılıyordu, orada muhalefet şerhimizi kullandık, düzeltilsin dedik, merkezi aradık, merkez derhal müdahale etti, "aman aman" dedi. Hatta o zaman hatırlıyorum, Antalya'ya kadar Vakıflardan bir heyet geldi. Geldiler, durdurdular işi. Fakat ondan sonra kurullar değişti; Çünkü, bir kurula bir seneden fazla dayanmak yol meselesinden zor oluyor, yollar uzun. Bir de şöyle bir şey var: Bir eser onarıldıktan sonra, kurul bir daha gidip eseri görmüyor. Yalnız, eseri onaranla onartan arasında bir şey oluyor. Bu da tabii ki kopukluklara sebep oluyor.

Sonuç: Bizim önerimiz şu size; Anayasada bir madde vardır, "*devlet sanatçısını korur*". Bu benim sanatım, ben Vakıfları önce korumak için var olarak alıyorum. Çok rica ederim, bizim sanatımızı koruyunuz. Bunu korurken de, böyle turizme bina verelim, şöyle yapalım, böyle yapalım derken, orada bir zahmet bize sorun. Çok sayıda değiliz biz, 13-15 kişiyiz sanat tarihinde, belki 6-7 arkadaşım mimarlık tarihinde. Çok da sizleri rahatsız etmeyiz; ama, olmayacak şeyleri aklımız erdiği kadar size söyleriz.

Hep para para değil, biraz da akıl derim; yani orada bir birliğe varalım.

Oturum Başkanı- Efendim, sanat tarihçilerimize, mimarlık tarihçilerimize, hocalarımıza danışalım.